

Jobova strpljivost — izazov modernom dobu

Dragan Nimac*

Sažetak

Današnji svijet ubranog ritma je često izložen devijaciji strpljivosti, tako da ona najčešće postaje ravnodušnost, nestrljivost ili jednostavno užurbanost. Autor ovog članka želi naglasiti koliko je u našem prostoru i vremenu neophodna vrlina strpljivosti te upozorava na činjenicu da tehnologija ubrzava prirodne procese, ali na uštrb čovjekova prirodnog ritma, tako da tehnološki moguće nije uvijek etički, ali ni duhovno ispravno. U odgovoru na ove izazove autor nudi paradigmu biblijskog lika Joba, koji je imao iskustvo blagostanja, ali i iskustvo teških patnji. Job tako predstavlja svakog čovjeka koji pati kako bi našao prihvatljivi smisao i razlog da živi u svijetu koji izgleda besmislen. Iako je bio ustrajan u traženju odgovora na patnju, u tom traženju je također bio u iskušenjima vjere i nevjere, ljubavi i mržnje, straha i hrabrosti, nade i razočaranja. Jobovo traženje istine nije bilo motivirano strahom, već ljubavlju. Autor zaključuje da strpljivost nije pasivna vrlina koja se konkretizira u pasivnom čekanju, već sposobnost da se u miru rade mnoge stvari bez frustracija i ljutnje; miran, ali naporan rad s uvjerenjem da će se napori kad-tad isplatiti. Strpljivost je mudar i konstruktivan stav koji se pokazuje pobjedničkim u mnogim životnim situacijama. Upravo stoga patnik Job želi da život ide dalje.

Cljučne riječi: Job, strpljivost, Bog, nada, vjernost, strah, ljubav

Uvod

Knjiga o Jobu je uvijek aktualna, kao što je uvijek aktualan prijemor između vjere i nevjere. Njezina aktualnost također je na snazi svaki put kada se »suprotstavlja predrasudama, kolektivizmu ili nametnutoj, oktroiranoj krivnji«. ¹ Job, koji je cijeli život ulagao u pravednost, poslušnost, vjernost i pobožnost, doživio je gubitak, a osobito mu je bio bolan osjećaj da ga je Bog napustio. Upravo tim sukobima između vjere i iskustva obiluje moderno doba: ljudi gube vjeru jer misle da ih je Bog napustio, zaboravio, kaznio, prokleo. I Job je čovjek koji je živio vjeru, ali i proživio životnu gorčinu. On dakle, za razliku od dominantne hebrejske kul-

* Dr. sc. Dragan Nimac, Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja, Zagreb. Adresa: Trg Marka Marulića 18, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-pošta: dragan.nimac@libero.it

1 Nikola Hohnjec, Tri biblijske filozofije života, *Obnovljeni život*, 2002, 57, 3, str. 340.

ture u kojoj se dobro nagrađuje dobrom već u ovom životu i u kojoj ne dolazi do izražaja onostrana nagrada, osporava tradicionalno hebrejsko naučavanje prema kojemu se patnja držala posljedicom grijeha.

Ovaj rad se neće baviti toliko kritikom tradicionalnih religijskih naučavanja kao ni problemom zla², već radije želi nešto reći o središnjoj karakteristici kojom se Joba najčešće opisuje, a to je duhovna vrlina — strpljivost. Osim u Bibliji (Jak 5, 11), i na razini kolokvijalnog govora često čujemo kako se spominje *strpljivost Jobova* te se Joba uzima kao primjer strpljive ustrajnosti.

S obzirom na strpljivost, Knjiga o Jobu nameće brojna pitanja. Tako se pitamo je li ta strpljivost bila samo znak njegove nemoći ili svjesno izabran nutarnji stav? Ako je Job ipak odlučio da ne proklinje Boga, znači li to da nije dovoljno trpio, da nije dotakao dno? Možda je Job kroz patnju postao neosjetljiv? Je li on uopće dovoljno volio svoju djecu? Da je, kojim slučajem, Job ipak prokleo Boga, bi li ga se odbacilo ili bi unatoč tome ostao »veliki čovjek velike kušnje«? Kakvog je karaktera bio taj čovjek tako uvjeren u vlastitu nevinost?

Ono što je središnja poruka knjige, bitna za ovaj rad, jest to da je Job ustrajao. Analizirat ćemo njegove stavove i djelovanje te ćemo pokušati ponuditi paradigmatu strpljivosti kao duhovni stav za današnje vrijeme. Strpljivost nije čekanje u pasivnosti, ali nije ni aktivnost koja se oslanja na samu sebe. Danas je strpljivost pomalo izgubljena vrlina jer moderni stil života ne priznaje propuštenu priliku. Nametnut je drugačiji životni ritam u kojemu čekanju i strpljivosti nema puno mjesta. Sve se želi odmah i sve mora biti nadomak ruke. Međutim, upravo je danas, kada je čovjek bombardiran gomilom informacija, planova, mogućnosti, strpljivost od iznimne važnosti, bilo u izabiranju životnih prioriteta, jer od bezbroj mogućnosti možemo izabrati samo neke, bilo u ostvarivanju realnih radnih mogućnosti, jer na tržištu rada samo rijetki dobivaju priliku. Strpljivost je dakle razboritost, a samo razborit čovjek uspješno odgovara životnim izazovima.

1. Strpljivost u Bibliji

Prije nego se dotaknemo Jobova karaktera, pogledajmo ukratko kako je strpljivost općenito prikazana u Bibliji. Dakle s obzirom na svoj narod »tvrde šije«, u Starom zavjetu Bog se objavljuje Izraelcima kao onaj koji ih voli i želi spasiti. On to čini u svim uvjetima i na različite načine. S vremenom su Izraelci postajali sve svjesniji toga beskrajnog Stvoriteljeva strpljenja, koji se objavljuje kao »spor na srdžbu i vrlo dobrotiv. Jarostan nije za vječna vremena niti do vijeka plamti srdžba njegova« (Ps 103, 8–9). Usprkos srdžbi, proroci naglašavaju da Bog nikada ne prestaje podnositi grijeh svog naroda, ali ta Božja strpljivost ne znači neki vid slabosti, već zapravo predstavlja poziv na obraćenje³. Božja strpljivost nudi sebe kao model i apelira na strpljivost vjernika⁴.

2 O problematici patnje i zla u Knjizi o Jobu iscrpno je pisao bibličar Marijan Vugdelija, Job i problem patnje, *Bogoslovska smotra*, 1995, 64, 1–4, str. 219–248.

3 Usp. Paziienza, u: *Dizionario di teologia biblica*, X, Genova, 1990, str. 874.

4 Usp. Paziienza, u: *Dizionario biblico-critico*, Roma, 1987, str. 744.

Izrael nije jedini narod prema kojemu Bog pokazuje ljubav i strpljivost, već, kako to pokazuje i priča o Joni, on milosrđe i strpljivost iskazuje i prema poganima koji se obrate (Jn 3). U Starom zavjetu su sveti ljudi i proroci modeli strpljivosti. Iščekujući Božji dolazak i nadajući mu se, bili su na kušnji, za što je Job najbolji primjer. Biblijska budućnost kako je vide proroci nije budućnost bez nepravde i patnje, već budućnost puna pravednih koji pate nepravedno i koji vide u tome tajnu pobjede.⁵

U Evanđeljima je Isus primjer strpljivosti. On je onaj koji utjelovljuje božansku strpljivost, nije okrutan (Mt 18, 23–25), kori svoje nestrpljive prijatelje (Lk 9, 55). Parabole o neplodnoj smokvi (Lk 13, 6–9) i rasipnom sinu (Lk 15, 11–32) istodobno su primjeri objave njegove strpljivosti, koja želi spasiti i same grešnike, i primjeri strpljivosti i ljubavi koju trebaju nasljedovati njegovi učenici. Isusova hrabrost u njegovoj mucij postat će model svake strpljivosti i otpora čovjeka prema patnji. Upravo Isusovo podnošenje patnje će prosvjetliti svaku patnju i dati joj smisao.

Pavao preporučuje istu vrlinu; ona je dar Božji (Gal 5, 22) i odsjaj ljubavi (1 Kor 13, 4), sazrela u kušnji (Rim 5, 3), otvara nas nadi koja ne vodi u očajanje (Rim 5, 5), ona je sestra poniznosti i dobrote (Ef 4, 2; Kol 3, 12). Upravo je apostol Pavao prvi koji je prakticira (2 Tim 3, 10)⁶. Jakov opaža strpljivost pod vidom Božjeg dolaska koji je već blizu (Jak 5, 7–12). No tom dolasku prethode patnje i progoni koji se moraju strpljivo podnositi, kako nam to pokazuje Pavao (2 Tim 2). I na kraju, kroz patnje i strpljivost apostola i čitave kršćanske zajednice očituje se i Isusov život (2 Kor 4, 10–12).

2. *Strpljivi i nestrpljivi Job*

U većini slučajeva u Starom zavjetu grčki glagol *hipomeno* (ὑπομένω), koji predstavlja strpljivost, preveden je s hebrejskim *qāwāh*, tj. »nadati se«, te tako izražava želju postizanja onoga čemu se teži ili ispunjavanja nada, i ne ograničava se samo na povijesni trenutak već također podrazumijeva i eshatološku dimenziju⁷. Međutim, Knjiga o Jobu čini iznimku, tako da taj glagol poprima pretežno negativnu upotrebu, odnosno podrazumijeva podnošenje ili čvrstoću u podnošenju⁸. Kada se odnosi na protagonista, poprima isključivo negativno značenje, kako vidimo u Joba: »Zar imam snage da mogu čekati?« (6, 11) ili: »A meni je nada otići u Šeol i prostrijeti sebi ležaj u mrklini« (17, 13). I Jobovi prijatelji smatraju njegovu nadu nadom bezbožnog čovjeka: »To je kob svakog tko Boga zaboravi;

5 Carmine Di Sante, *Giobbe: la »supportazione« o pazienza*, 15. travnja 2010, <http://www.homolai-cus.com/at/giobbe.htm>

6 Usp. *Patiente*, u: *Encyclopedic Dictionary of the Bible*, New York–Toronto–London, 1963, str. 1759.

7 Usp. A. M. Scarpa, *La nascita della pazienza di Giobbe, II*, u: *I volti di Giobbe. Percorsi interdisciplinari*, Bologna 2002, str. 81–82.

8 *Isto*, str. 83–84.

tako propada nada bezbožnika« (8, 13). Grčka riječ *makrothumia* (μακροθυμία) kao prijevod hebrejskog *'erek'appa'im*, koja inače izražava strpljivi subjekt⁹, u Joba se javlja samo jedanput i izražava žaljenje i jadanje čovjeka koji trajno doživljava tjeskobu (7, 15–16).

Nakon ove kratke analize glagola može se naslutiti da Job nije bio neki heroj koji je provocirao Boga niti je njegovo strpljenje bilo pasivno čekanje kako će se riješiti njegova sudbina.

2.1. Čovjek Job

Strpljivost protagonista ne može se poistovjetiti s mirnim, pa čak i nasmijanim podnošenjem, kako često u hagiografijama opisujemo određene svece, ni sa srčanom hrabrošću mučenika, ni sa stoičkom hladnoćom u podnošenju bolova. Job se zapravo stalno buni, iako je zadržao vjeru u Boga. Zapravo, upravo zbog te vjere buni se protiv sudbine, upućuje u nebo uzvike slične psovka, pa čak i izaziva Boga pred nekim imaginarnim sudom kako bi pravno dokazao vlastitu nevinost. Pitanje što mu ga nameće iskustvo trpljenja i patnje Job »ne gura u stranu svojim nesuvislim rezoniranjem niti ga neutralizira stoičkim ili budističkim prevladavanjima, nego se s njima suočava«. ¹⁰ Zanimljivo je primijetiti da Job ne traži neko osobno ili samotno rješenje, ne oslanja se na vlastitu inteligenciju i vlastite nutarnje osjećaje, već se obraća prijateljima, lokalnoj zajednici i ustaljenim praksama; zapravo traži da mu netko izvana dođe u pomoć. Sve to ukazuje na činjenicu da je njegovo uvjerenje o nevinosti bilo toliko čvrsto da ga se nije bojao staviti na razinu javne rasprave. Njegovi sugovornici predstavljaju čitavu dominantnu arapsko–hebrejsku kulturu, koja smatra da pravednik ne smije patiti ili da je Job morao učiniti nešto loše te sada plaća za svoje grijeh. »Razgovori između Joba i prijatelja dosežu vrhunac napetosti između tradicionalne nauke, preuske i beskorisne za Jobov problem i nedužnog trpljenja.« ¹¹ Hebreji (ili općenito semitski narodi) nisu imali kršćansko poimanje onostranosti, jer su se svim silama trudili poboljšati životne uvjete u granicama »obećane zemlje«. Dobrovoljno odricanje od ovozemaljskih dobara u korist duhovnosti i siromaštva za njih je bilo nešto teško shvatljivo, osobito zato što se vjerovalo kako religija već ovdje na zemlji nalazi vidljivu i dokazivu potvrdu: socijalni status, materijalna dobra i sl. Stoga je »pravedni patnik« dugo vremena bila neobjašnjiva pojava među Hebrejima, te se patnja pokušavala objasniti kao kušnja koja ima svoj rok i koja će po isteku tog roka biti nagrađena *hic et nunc*. ¹²

Iako je Job pokušavao prihvatiti svoju nesreću bez proklinjanja Boga (2, 10) i tako potvrdio tradicionalnu idealnu sliku među mudracima, ipak je njegova strpljivost malo pomalo postajala zatrpana bujicom pitanja, tako da šutljivi i strpljivi

9 *Isto*, str. 84–85.

10 Stjepan Kušar, *Filozofija o Bogu*, Zagreb, 2001, str. 30.

11 N. Hohnjec, *Tri biblijske filozofije života*, str. 341.

12 La pazienza di Giobbe, 14. travnja 2010, <http://www.homolaicus.com/at/giobbe.htm>

Job iz Uvoda (1–2) postaje u ostatku knjige (3–31) govorljivi i nestrpljivi Job, pun gorčine. Taj kontrast je vrlo očigledan u prijelazu s prvog poglavlja (»Go izađoh iz krila majčina, go ću se onamo i vratiti. Jahve dao, Jahve oduzeo! Blagoslovljeno ime Jahvino« 1, 21) na treće poglavlje (»Napokon otvori Job usta i prokle dan svoj« 3, 1). Taj napad nestrpljivosti ne popušta sve do trenutka u kojem Bog počine govoriti (38, 1)¹³.

2.2. *Job pred izazovima dobrote i pravednosti*

Job predstavlja svakog čovjeka koji pati kako bi našao prihvatljivi smisao i razlog da živi u svijetu koji izgleda besmislen.¹⁴ Problemi s kojima se suočava nisu izvan ljudskog iskustva, iako su predstavljeni na prilično bajkovit i izoliran način, tako da Job izražava sav intenzitet i promjenjivost ljudskih reakcija. Takvo žustro reagiranje je prisutno u odnosu na Jobove prijatelje, koji utjelovljuju prilično jadan pokušaj utjehe¹⁵. Oni nastoje potaknuti Joba da ponovo usvoji inferiornu ulogu tihog sina koji prihvaća svoje stanje bez previše pitanja. U toj »parodiji pastoralnog tješjenja« Job odgovara: »Al' ako govorim, patnja se ne blaži, ako li zašutim, zar će me minuti?« (16, 6). Znakovito je da u rabinskoj literaturi, koju u ovoj knjizi zapravo utjelovljuju prijatelji, Job nikada ne usvaja osobinu strpljivosti.¹⁶

Job prijateljima ne odgovara mirno: »Bože, oprosti im jer ne znaju što čine«, već naprotiv, reagira na posve ljudski način: »Bože, osudi ih, jer vrlo dobro znaju što čine!« Njegova strpljivost i dobrodušnost dakle ne isključuju prirodnu potrebu da dobije hitan odgovor na patnju, već zapravo potvrđuju da protagonist zaista žurno treba taj odgovor. Popratna ironija i ljutnja koje pomažu podnošenju patnje mogu se donijeti pred Božje lice u spontanom izljevu duše¹⁷, što ipak ne znači griješiti. Bog dozvoljava takvu strastvenu reakciju, ne samo kao zdravu reakciju koja pročišćava dušu, već kao objavu čovjeka sebi samome, jer samo patnja, kao granična situacija, može otkriti što se nalazi u čovjekovu srcu i što je čovjek. Tako upravo na vrhuncu patnje Job prima snagu proročke vizije i hrabrost po kojoj se usudi razgovarati s Bogom (13, 13). On uspoređuje svoje bolno iskustvo s nepravdnostima kojih je pun ovaj svijet. U svojoj duševnoj smetenosti istiskuje krikove

13 Referirajući se na odlomak Jak 5, 11 o Jobu, neki autori potvrđuju hipotezu da je riječ o dva sloja u Knjizi o Jobu: o onome strpljivome i onome nestrpljivom. Radi se o dvije tradicije, jednoj starijoj, čiji je subjekt strpljivi Job koji pripada uvodu i epilogu, te jednoj mlađoj, kojoj pripada Job dijaloga i koja ima namjeru srušiti tradicionalnu sliku o njemu. Usp. Duck–Woo Nam, *Talking about God*, 22. svibnja 2010, http://www.bookreviews.org/pdf/3195_3573.pdf

14 Usp. Donatella Scaiola, *Giobbe, piccola murena o cattedrale?*, u: *I volti di Giobbe. Percorsi interdisciplinari*, Bologna, 2002, str. 19.

15 Odgovori prijatelja na dramu patnje videne kao nepravda su sljedeći: 1. sreća bezbožnika je kratkog trajanja; 2. pravednikove nesreće trebaju dokazati njegove vrline; 3. kazna za nesvesne krivnje ili krivnje počinjene zbog neznanja, slabosti, propusta; 4. Bog kažnjava kako bi spriječio veće krivnje ili kako bi izliječio od grijeha ponosa (to posljednje opravdanje patnje je najoriginalnije, budući da su prva tri odgovora već postojala u prijašnjoj literaturi).

16 Usp. A. M. Scarpa, *La nascita della pazienza*, str. 92.

17 Miroslav Volf, *Isključenje i zagrljaj*, Zagreb, 1998, str. 128.

pobune, ali i riječi podložnosti, kao što u svojoj tjelesnoj bolesti proživljava razdoblja krize i razdoblja smirenja. Taj naizmjenični stav dostiže dva vrhunca: čin vjere u 19. poglavlju i konačnu obranu vlastite nevinosti u 31. poglavlju.¹⁸

U svom životu prije patnje Job je »integralan« čovjek na moralnom polju, »ispravan« ili »pošten« na društvenom planu, »bogobojažljiv« na religioznom, i kao takav mora biti blagoslovljen od Boga prema tadašnjem tradicionalnom poimanju¹⁹. Svijest o Božjem blagoslovu preko zemaljskih dobara i brojne obitelji objašnjava prije spomenutu strastvenu i bijesnu reakciju, tako da put »moralnog savršenstva ne potiče bespogovorno prihvaćanje, već mu se opire«²⁰. Isto tako, sama svijest o Božjoj privilegiji koja se pokazala u dosadašnjem Jobovu životu osnažuje sposobnost strpljivosti i nade. U 29. poglavlju Job se prisjeća proteklog života kao da time nastoji sačuvati svoj vlastiti identitet i kroz pamćenje probuditi nove nade da će opet jednom biti kako je bilo.

Da bi razumjeli stvarne razloge Jobove strpljivosti, moramo također razumjeti koji su razlozi njegove dobrote i pravednosti. Iako nam Knjiga govori da je Job bio bogat čovjek, ipak ne znamo ništa o tome kako je to bogatstvo stekao. Iz Knjige jedino znamo da iako je bio bogat, bio je također i jako pobožan, te se njegovo bogatstvo i religioznost dovode u vezu, a ne isključuju. Međutim, nije jasno što je uzrok, a što posljedica, odnosno postavlja se pitanje je li on bio blagoslovljen jer je prethodno bio pravedan čovjek, pa je tako od Boga nagrađen, ili je vjeran Bogu zato jer ga je Bog obdario posebnim blagoslovom.²¹ Job je kao razborit, oštrouman čovjek vjerojatno znao napraviti pravi izbor u određenim okolnostima, zapravo shvatio je religiju kao nužni element u svojem bogaćenju. Dakle sluteći da se unutar hebrejske kulture lakše obogatiti kao religiozan čovjek nego kao ateist, Job živi svoje bogatstvo na religiozan način, tj. smatra ga Božjim djelom. Isto tako, razlozi Jobove dobrote i pravednosti, osim religioznih, mogu se pronaći i unutar socijalnih privilegija, kao što su ljudska zahvalnost, ugled, čast, dakle egoizam i vlastita korist.²² Zlo koje ga je zateklo je napast ateizma, ali također i glas savjesti koja Joba želi nagovoriti da se oslobodi kulturalnih korijena, vlastitih egzistencijalnih vrijednosti u koje je vjerovao zbog privilegija koje je imao, ali i zbog vlastitih uvjerenja.

2.3. Jobova vjernost

Može se također pretpostaviti da je Job bio strpljiv zato jer je bio istinski vjernik. Hebrejska teistička kultura je bila membrana prema ateizmu u koji bi se kroz

18 Usp. Krešimir Šimić, Književno–biblijski pristup teodicejskoj problematici, *Bogoslovska smotra*, 2005, 75, 1, str. 52.

19 Usp. Jean Radermakers, *Il libro di Giobbe. Dio, l'uomo e sapienza*, Bologna, 1999, 34.

20 Meir Sternberg, *The poetics of Biblical narrative*, u: William P. Brown, *Character in crisis. A fresh approach to the wisdom literature of the Old Testament*, Michigan–Cambridge, 1989, str. 82.

21 Usp. J. Redermaker, *Il libro di Giobbe*, str. 34.

22 Job kaže: »U svom ću izdahnuti gnijezdu, k'o palma, bezbrojne proživjevši dane« (29, 18). U Jeruzalemskoj se Bibliji kaže da u *mom gnijezdu* ima značenje u *mom ponosu*. Usp. Jeruzalemska Biblija, A. Rebić et al. (ur.), Zagreb, 1996, str. 667, bilješka e).

patnju mogla prometnuti njegova vjera, kao što se često danas događa. Sve primjedbe njegovih prijatelja su zapravo pokušaj da se objasni patnja pravednika unutar dominantne religiozne ideologije. Prema njima, Job je patio zato što sigurno nije bio nevin, iako na legalnoj ili formalnoj razini nije bilo moguće djelotvorno ustanoviti da je zaista sagriješio.²³ Pitanja i odgovori koje susrećemo u Knjizi zapravo nas upućuju na zaključak da se njima želi pokazati kako se u teškoćama, tj. za moralne i duhovne probleme, religiozna rješenja pokazuju nedovoljnima, zbog čega bi bilo bolje odustati od religije i prigrliti ateizam. Između zahtjeva njegove žene²⁴ da postane ateist i prokletstva Boga, Jobovo razmišljanje se odvija na dvije razine: jedna je ona nutarnja i predstavlja njegovu zbunjenost i nesigurnost oko pitanja koju odluku donijeti, a druga je formalna zabrinutost osobe koja je navikla na udobnost i moć, i ne može se odreći tog privida. U Knjizi se zapravo događa pokušaj ostvarivanja kulturnog prijelaza s religiozne koncepcije života prema onoj ateističkoj, koja je sazrela unutar bogatog sloja ljudi. Zanimljivo je da je prijedlog, koji je naveo prvi Jobov sugovornik Elifaz, da se osobna tragedija shvati kao trenutni oblik Božje kazne za krivice koje on sam ne poznaje, u osnovi ista teza koju na koncu knjige kazuje i sam Jahve, samo s tom razlikom da ako se i prihvati hipoteza o pravednom patniku, smatrati se posve nevinim naspram Boga je zapravo grijeh oholosti. Stoga će Job na koncu prihvatiti »religiozno« rješenje, ali ne prije nego je pokušao svim silama pronaći neko »ateističko«. Stoga se može reći da se Job čak obratio u trenutku u kojem je bio prisiljen ostaviti svoju staru vjeru i potražiti novu spoznaju vjere.

Job je dakle ustrajao u traženju odgovora na patnju i nije se ograničio na bilo kakav tradicionalni odgovor koji bi mogao ublažiti njegovu muku i nesigurnost, te na taj način predstavlja mogućnost prirodnih ljudskih zahtjeva naspram potpune pasivnosti tadašnjih ustaljenih religioznih obrazaca. Jobova sumnja nije značila kapitulaciju pred sudbinom u kojoj se nalazio, već ga je naprotiv poticala da vjeruje kako zaista postoji prikladniji i racionalniji motiv za njegovu patnju. Istina je da mu proklinjanje Boga nije moglo donijeti oslobođenje od patnje, ali mu je barem moglo dati neko olakšanje prije smrti, ljudsku zadovoljštinu. Iako je Job želio umrijeti zbog nepodnošljive patnje, ipak nije htio prihvatiti smrt u takvim uvjetima, tj. prokleti Boga i sagriješiti. Tako je, kao što je rekao nobelovac E. Wiesel, Job tijekom svoje nesreće bio za Boga i protiv Boga, ali je uvijek bio s Bogom²⁵. Ili, drugim riječima, »Bog je kroz patnju upoznao Joba, a Job je kroz patnju susreo Boga«²⁶. To je možda jedna od najvažnijih poruka Knjige o Jobu: da pred Bogom

23 Usp. N. Hohnjec, *Tri biblijske filozofije života*, str. 340–342.

24 Treba također imati na umu da je ta žena shrvana od boli nakon što je izgubila djecu, tako da je njezina reakcija posve ljudska i majčinska.

25 Vidi u: Pero Vidović, *Istovremeno Job i Isus. Kršćanin u trpljenju*, *Obnovljeni život*, 1993, 48, 5, str. 495.

26 N. Hohnjec, *Tri biblijske filozofije života*, str. 342.

možemo pokazati sva svoja duševna stanja, ali da je najvažnije u svakom stanju ostati s njim, »moći vjerovati i dalje u dobroga Boga uza sve protivnosti života i svijeta«²⁷.

Budući da se u kušnji otkriva traži li čovjek Boga ili svoje interese²⁸, odolijevajući kušnji Job je pokazao kako je njegova vjernost na slavu Božju, a ne da se prikaže boljim pred ljudima i svojim prijateljima. Job je bio uporan u tome da kroz patnju traži razloge svoje vjere, i zato je strpljiv. Ako trpljenje treba postojati, treba imati i smisla²⁹.

Pored patnje koju je proživljavao i koju su pratile optužbe njegovih prijatelja, bio je uporan u dokazivanju svoje nevinosti (6, 29; 27, 5–6), tako da je njegova retorika postala njegova nediskutabilna obrana³⁰. Međutim, budući da se ne poklapaju unutarnji karakter pravednika s njegovom vanjskom patnjom, Job s razlogom počinje sumnjati u samoga sebe (9, 21), pored toga što je sumnjao u Boga (9, 11). Upravo usred patnje rađa se spoznaja da se Bog ne može zatvoriti u naše ljudske kategorije, čak ni u svete institucije i tradicionalne modele. Rađa se vjera koja se temelji na poniznosti u odnosu na prijašnju umišljenu i oholu vjeru. Ta nova vjera ne govori Bogu što on treba činiti, već se podlaže njegovim neočekivanim zahtjevima. Ako je njegova prijašnja vjera bila potvrđena kroz iskustvo blagoslova od Boga ili kroz »posebni privilegij«, ova nova vjera je potvrđena i ojačana kroz iskustvo patnje ili »posebnu kušnju«³¹.

Jedan čin ne iscrpljuje čitavu osobu i druge njezine mogućnosti. Ako bi dakle Job i prokleo Boga, bi li ga se odmah trebalo diskreditirati kao nevjernika ili bi se još uvijek mogao smatrati žrtvom prekomjerne patnje i time biti opravdan? Da je na primjer Abraham odlučio ubiti samog sebe umjesto Izaka, bio bi smatran herojem koji je želio poštediti vlastitog sina, ali ga ne bi smatrali ocem vjere³². Da je Job prokleo Boga, bio bi smatran čovjekom kojega je iscrpila patnja, dostojan sažaljenja, ali ovako, kroz kušnju i otpor, postao je model patećeg vjernika. Obojica, Abraham i Job, tzv. su *paradigm shift* u formiranju karaktera³³, bilo na individualnoj, bilo na kolektivnoj razini, kao oni koji zbog svoje vjernosti Bogu uživaju prijašnji blagoslov u novom svjetlu. Odolijevajući kušnjama, umanjili su kušnje za sve buduće generacije jer su dokazali da se kroz raspoloživost za Božju volju dobiva Božji odgovor, a on uvijek podrazumijeva krajnje čovjekovo dobro.

27 M. Vugdelija, Job i problem patnje, str. 229.

28 Usp. D. Sciaola, *Giobbe, piccola murena o cattedrale?*, str. 11–24.

29 Usp. N. Hohnjec, *Tri biblijske filozofije života*, str. 342.

30 Usp. W. P. Brown, *Character in crisis*, str. 74.

31 *Isto*, str. 54.

32 Hebrejski spisi, posebno legende hagadiša, nalazile su mnogo zajedničkoga između Abrahama (Post 22) i Joba. Jedan od takvih tekstova karakterizira Abrahama ovako: »njegova duša nije bila nestrpljiva« (Job 17, 18), Usp. W. P. Brown, *Character in crisis*, str. 57, bilješka 17. O vjeri Abrahama govori Kierkegaardova knjiga *Strah i drhtanje*.

33 Usp. W. P. Brown, *Character in crisis*, str. 50.

2.4. *Strpljivost kao izraz nade*

Job traži od Boga da mu dozvoli da se odmori u grobu, dok prođe njegova ljutnja (»O kad bi me htio sakriti u Šeolu, zakloniti me dok srdžba ti ne mine, dati mi rok kad ćeš me se spomenuti«, 14, 13). Tim riječima on također izražava određenu nadu da će ga se nakon strpljivog čekanja Bog ipak spomenuti, i da će mu ono ipak donijeti neke odgovore (»čekao bih te sve dane vojske svoje dok ne bi došao da smjenu mi dadeš«, 14, 14).

Povezanost strpljivosti i nade se također vidi na više mjesta u Novom zavjetu. Na primjer, u poslanici Rimljanima strpljivost se uči u patnjama, a potom postaje zalag nove nade (»Ali ne samo to, nego se i ponosimo nevoljama, svjesni da nevolja rađa strpljivost, strpljivost prokušanos, a prokušanos nadu«, Rim 5, 34). U Jakovljevoj poslanici (5, 7–12), gdje se poziva na velike novozavjetne likove, kao primjer se stavlja njihova strpljivost, a sve s ciljem da se osnaži vjera u Paruziju u suvremenika. Poziv na strpljivost do Paruzije je vidljiv i kroz druge modele strpljivosti (»Za uzor strpljivosti i podnošenja zala uzmite, braćo, proroke koji su govorili u ime Gospodnje«, Jak 5, 10), koji su modeli ponašanja prema duhovnoetičkoj shemi poznatoj u judaizmu³⁴. Poput njih, vjernik u međuvremenu mora biti strpljiv. Patnja, strpljivost, nada, upravo tim redom, cjelovita je misao Knjige o Jobu. Strpljivost međutim nije okrenuta samo prema subjektu, već mora ispunjati i socijalne zahtjeve, kao što to i sama riječ govori (s–trpljenje). Redci u Jakovljevoj poslanici 5, 8 (»Strpite se i vi, očvrsnite srca jer se Dolazak Gospodnji približio!«) i 5, 9 (»Ne tužite se jedni na druge da ne budete osuđeni!«) dva su naličja iste određene stvarnosti ljudskog stava³⁵. Izražavaju da se cilj (dolazak kraljevstva nebeskog) i sredstva (način ulaska u kraljevstvo nebesko) moraju podudarati³⁶. Drugim riječima, samo strpljivima, koji su u svojoj strpljivosti obazrivi prema drugima, dolazi kraljevstvo nebesko!

2.5. *Ljubav ili strah?*

Svijest o vlastitoj krivnji, u hebrejskoj religiji izraženoj kroz priznavanje vlastitoga grijeha, otvarala je mogućnost izlaska iz aktualne krize, budući da je »biti u stanju priznati krivnju« značilo »biti u stanju opstati«³⁷. Međutim, Job nije htio uopće uzeti u obzir eventualnu krivnju, niti je, kako smo vidjeli, promijenio svoj stav o nediskutabilnoj nevinosti (9, 20–21). Ovdje se nameće pitanje zašto kasnije ipak mijenja stav prema prijateljima i Bogu.

Zbog bojazni da bi Job mogao umanjiti idealnu sliku o Abrahamu, izraelski rabini su smatrali da se Jobova pobožnost temeljila na strahu od Božje kazne, a

34 Usp. G. Maraconi, *La nascita della pazienza di Giobbe*, str. 72–73.

35 *Isto*, str. 71–72.

36 *Isto*, str. 73.

37 »Gestehen können hat offensichtlich mit stehen können zu tun«, usp. Ivo Meyer, *Die Klagelieder, u: Enleitung in das Alte Testament, Studienbücher Theologie, Kohlhammer — Stuttgart, 2001*, str. 434.

nije bila motivirana ljubavlju. Stoga njihova literatura predstavlja Abrahama i Joba kao dvije figure iste medalje: ljubav i strah, kako bi razlikovali onoga tko zaista ljubi Boga³⁸. Međutim, ako uzmemo u obzir tezu psihologije da je strah karakteriziran bijegom od opasnosti, a njegov ključni trenutak je nedostatak snage ili sposobnosti da se suoči s opasnošću, čini se kako kod Joba nije riječ o strahu. Iako nije prokleo Boga, tehnički je prokleo dan u koji se rodio («O, ne bilo dana kad sam se rodio i noći što javi: Začeo se dječak« 3, 3), i na određeni način kao da je prokleo čin Božjeg stvaralaštva, tako da se njegovo samoproklinjanje indirektno može shvatiti kao proklinjanje Boga³⁹. Pitanje je je li Job razmišljao na takav način. Ali u slučaju da je zaista tako, taj bi stav izražavao uistinu hrabru gestu. Čini se tako da su ga gađenje i ogorčenost koje je prouzrokovala patnja («Kad mi je duši život omrznuo« 10, 1) ohrabrile da se usudi razgovarati o svom slučaju pred Bogom. Teškoća njegove patnje ga je lišila zabrinutosti za vlastiti život i straha od Boga⁴⁰.

Pozivajući Boga da mu da račun («Posljednju sam svoju riječ ja izrekao, na Svesilnom je sad da mi odgovori« 31, 35), on nadilazi pasivno strpljenje iz Uvoda⁴¹, posve svjestan eventualnih posljedica. Drugim riječima, njegova patnja ga je ovlastila da govori na taj način, tako da Job preuzima kontrolu nad svojim životom, svjestan da bi ga Bog zbog toga mogao čak ubiti («On me ubit može: nade druge nemam već da pred njim svoje držanje opravdam« 13, 15). Poglavlje 27 (posebno 27, 1–12) vrhunac je njegove obrane. Zaklinjući se Bogu («Živoga mi Boga što mi pravdu krati i Svesilnog koji dušu mi zagorča« 27, 2), spreman je riskirati, kao da se nada da će potaknuti Boga na djelovanje («Nek' me na ispravnoj mjeri Bog izmjeri pa će vidjeti neporočnost moju!» 31, 6) i da će omjeriti njegov integritet, kakva god bila njegova reakcija, te to nedvojbeno ostaje isključivi izraz hrabrosti. Njegovo traženje istine dakle nije imalo ništa sa strahom, već naprotiv, ljubav prema istini je postala istina ljubavi. Drugim riječima, pasivno strpljenje iz Uvoda u smislu pobune i odbijanja trpljenja postaje aktivno strpljenje, odnosno aktivno prihvaćanje trpljenja. Knjiga o Jobu nas uči da »u obliku pitanja, odsutnosti, granica, čovjek može iskusiti da je Bog za nj važan, te da svoju vlastitu egzistenciju mora razumjeti kao slušajuće čekanje na Božju riječ koja se objavljuje«. ⁴²

3. Je li strpljivost još uvijek vrlina?

Jobov karakter je podrazumijevao pasivnu i aktivnu strpljivost, te su obje značajke bile konstruktivni dio njegova karaktera. Za razliku od »aristotelovskog«

38 *Pestika Rabbati* tvrdi da kad se Job ne bi bunio protiv Boga, onda bi hebrejski narod molio »Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakovljevi i Bog Jobov« (Pes R 47). Vidi u: A. M. Scarpa, *La nascita della pazienza*, str. 96–97.

39 Usp. W. P. Brown, *Character in crisis*, str. 62.

40 *Isto*, str. 73.

41 *Isto*, str. 81.

42 S. Kušar, *Filozofija o Bogu*, str. 30.

odnosno apstraktnoga logičkog rezoniranja o patnji i »teološkog sadizma«⁴³, teodicejskih pokušaja odgovaranja na patnju, Job patnju utjelovljuje i proživljava te očituje svu dramatičnost ljudskog duha pred njezinim neizdrživim zahtjevima, i time postaje vrlo uvjerljiv svjedok o strpljivom podnošenju patnje.

Iako danas u svijetu postoje brojni primjeri strpljivosti i ljudskog otpora u bezizlaznim situacijama, koji svjedoče o veličini čovjekova duha⁴⁴, ipak, današnji svijet ubrzanog ritma često je izložen devijaciji strpljivosti, tako da ona najčešće postaje ravnodušnost, nestrpljivost, užurbanost, a nažalost i životna besmislenost. Djeca se žure odrasti, prerano stupaju u seksualne odnose; sve češći zahtjevi za eutanazijom, samoubojstva, prostitucija, kriminal itd. samo su posljedice tog nedostatka strpljivosti, odsustvo sposobnosti iščekivanja, nemogućnost da se izdrži u neugodnim uvjetima. Eutanazija pokazuje kako nisu rijetki oni koji smatraju da je bolje »prokleti Boga« i tako ubrzati vlastitu smrt, nego šutjeti i tako »kupiti sporije umiranje«. Moto današnjeg čovjeka čini se da je sljedeći: ono što ja želim, kako i kada to želim! Očigledan je dakle gubitak smisla čekanja, kao posljedica gubitka vjere u značenje subjekta/objekta čekanja. Nema smisla strpljivo raditi kada se može i preskočiti koja stepenica i ubrzati spore prirodne i društvene procese. Tehnologija tako ubrzava prirodne procese, ali na uštrb čovjekova prirodnog ritma, tako da tehnološki moguće nije uvijek etički, ali ni duhovno ispravno.

Strpljivost je vrijeme promišljanja, planiranja, izrade strategije, te podrazumijeva sposobnost smirenosti naspram očajnih situacija. Ona je vrlina koja nam puno toga može olakšati u svakodnevnim situacijama, jer samo dugim strpljenjem često nalazimo ono što dugo tražimo. Strpljivost stoga nije neka laka definicija. Sposobnost da se pomire uloge muškarca/oca/radnika ili pak žene/majke/radnice, odnosno obiteljski, društveni i radni život, ne bi bilo moguće ostvariti bez strpljivosti. Ona dakle nije pasivna vrlina koja se konkretizira u pasivnom čekanju, već sposobnost da se u miru rade mnoge stvari bez frustracija i ljutnje, miran ali naporan rad s uvjerenjem da će se naši naponi kad–tad isplatiti. Strpljivost je mudar i konstruktivan stav koji se pokazuje kao pobjednički u mnogim životnim situacijama.

Strpljivost nas podsjeća da svi događaji u životu slijede određeni vlastiti ritam rasta. Ona, kao aktivno čekanje, nije po sebi razumljiv dobitak, u smislu da se uvijek isplati i da uvijek dobijemo ono što smo tako žarko iščekivali. Kad bi bilo tako, strpljivost bi bila puka matematička jednadžba. Međutim, ona je ujedno uvijek spremnost na promjene. U svom romanu *Neznanje*⁴⁵ poznati češko–francuski su-

43 Usp. P. Vidović, *Istovremeno Job i Isus*, str. 492.

44 Ako se prati novinski tisak i drugi mediji, čini se da postoji određena tendencija prikazivanja isključivo negativnih informacija, dok su pozitivni primjeri puno manje zastupljeni. To se vjerojatno tumači time da negativna poruka puno brže prodire u ljudsku svijest i da su negativni primjeri suggestivniji. Zbog takvoga općeg vjerovanja da gledanje televizije čini više štete nego koristi, posebice djeci, posebna pozornost istraživača usmjerena je na negativne efekte gledanja nasilnih programa na socijalno ponašanje. Istodobno su istraživanja pokazala da emisije s prosocijalnim sadržajima imaju snažan pozitivan utjecaj na djecu, mnogo jači nego negativan utjecaj emisija s agresivnim ili antisocijalnim temama. Usp. Pozitivni sadržaji za djecu i o djeci. Zbornik priopćenja s Okruglog stola, Zagreb, 2007.

45 Usp. Milan Kundera, *Neznanje*, Zagreb, 2002.

vremeni književnik M. Kundera upozorava na opasnost da se čekanje pretvori u očekivanje da je sve ostalo isto kao nekada, očekivanje koje ne dopušta promjene, zapravo predstavlja želju da se ne vide promjene i zatvorenost u prošlost. Strpljivost nije iščekivanje da se sve vrati u prvobitno stanje, već prihvaćanje novoga u nadi. Kroz vlastitu patnju i upravo zbog nje Job nas poučava da je strpljivo iščekivanje upravo veza između onoga što *nije više* i onoga što *nije još*. U tom između strpljivost je na djelu.

4. Zaključak

Nakon ove kratke analize Jobova karaktera, može se izvući središnja teza koja tumači razlog njegove strpljivosti: Job je bio strpljiv jer je imao vjere. Budući da je vjera uvijek osobna, čini se da nas Job ostavlja same pred našim osobnim pričama i borbama, ali nas uči da se strpljiva vjernost uvijek isplati. No i bez obzira na sve patnje koje je Job morao podnijeti, kada se pomisli na grčki mit o Sizifu, još se može smatrati da je on bio sretan, ne samo kada je dobio svoju nagradu od Boga, već također, paradoksalno, tijekom te nutarnje borbe, jer se borio, bio dinamičan, nije se ugasio kroz patnju, i osobito jer je imao sugovornika. Njegovi krici su dakle imali svoju destinaciju, imali su odjeka.

Bilo bi također zanimljivo znati kako se Job osjećao prije nego je sve ponovo dobio od Boga, da bi uopće razumjeli sljedeće pitanje: kada je Bog obnovio sve ono što je Job izgubio, kako je obnovio njegovo iskustvo gubitka? Kako je Bog Jobu vratio prijašnji integritet, kako su druga djeca kojom ga je Bog blagoslovio mogla zamijeniti onu prijašnju koju mu je oduzeo? Odgovor se sastoji u tome da onaj prethodno spomenuti most vjere također podrazumijeva da ono što *nije više* i onda kada se realizira ono što *nije još*, nikada neće biti replika onoga što *nije više*. Ali i ne treba tako biti, jer kako kaže poznati kršćanski teolog M. Volf, iako se neke patnje čine besmislene i naš pokušaj da ih razumijemo završava neuspješno, ipak ostaje vjera da će u novom Božjem svijetu biti nepodnošljiva besmislenost patnje, upravo kao što će biti nepodnošljiv i njezin smisao⁴⁶.

Jobova strpljivost je danas frazem⁴⁷ u hrvatskom književnom jeziku, ali i u mnogim drugim jezicima. Job dakle simbolizira krajnju strpljivost. Vidjeli smo u ovoj kratkoj analizi njegova karaktera kako njegova bol kroz strpljivo razmišljanje o njoj postaje nada. Job želi da život ide dalje.

46 Usp. M. Volf, *Isključenje i zagrljaj*, str. 139.

47 Odnosno frazem s antroponimom. Usp. Mira Menac Mihalić, *Hrvatski dijalektni frazemi s antroponimom kao sastavnicom, Folia Onomastica Croatica*, 2003–2004, 12–13, str. 366.

Job's Patience — A Challenge to the Modern Age

Dragan Nimac^{*}

Summary

The accelerated rhythm of life in the world today has caused a deviation from patience which thus most often emerges as indifference, impatience or simply haste. The author of this article wishes to stress that in our time the virtue of patience is not to be neglected and warns of the fact that technology accelerates natural processes at the expense of man's natural rhythm such that what is technologically possible is not always ethically, nor spiritually, correct. In his response to these challenges the author offers a paradigm of the biblical persona Job, who experienced prosperity but also severe suffering. Job thus represents every man who suffers only to seek out an acceptable purpose and reason to live in a world that appears purposeless. Though he was persistent in seeking the answer to human suffering, he underwent, in his quest, trials of faith and unbelief, love and hate, fear and courage, hope and disappointment. Job's quest for truth was not motivated by fear, but by love. The author concludes that patience is not a passive virtue manifested as passive waiting, but rather the ability to do many things in serenity without frustration and anger: peaceful but hard work with the conviction that one's efforts will be repaid at some point. Patience is a wise and constructive attitude which brings victory in many situations in life. Precisely for this reason does Job want life to go on.

Key words: Job, patience, God, hope, fidelity, fear, love

^{*} Dr. sc. Dragan Nimac, National Center for External Evaluation of Education, Zagreb. Address: Trg Marka Marulića 18, 10000 Zagreb, Croatia. E-mail: dragan.nimac@libero.it